

Metsa raiumisele tuleb seada piirid

Metsakorralduse asjatundja **Lembit Maametsaga** vestelnud **Toomas Kukk**

Üks metsasõja lähtepunkt on see, kui palju meil metsa juurde kasvab. Eesti kohta tervikuna on hinnangud olnud üsnagi kõikumad, aga üldsuunana püütakse raiuda sama palju, kui juurde kasvab. Aastakümnetega on metsa juurdekasv tunduvalt kiirenenud. Millest see hinnangute erinevus tuleb? Miljon tihumeetrit siia-sinna on päris suur hulk.

Niiviisi ongi. Segi aetakse kaks põhimõtteliselt erinevat asja: metsade tootlus ja metsade juurdekasv, see tähendab, kui palju puitu akumuleerub. Metsade tootlus võib ületada ka 1000 tihumeetrit metsa raieringi jooksul. Kui aga vaatame seda küpsset metsa, mida läheme raiuma, siis selle hektaritagavara on umbes 250–270 tihumeetrit. Kui jagame selle sajaga, on akumuleerunud puitu aastas 2,5–2,7 tihumeetrit hektari kohta.

Kui väidetakse, et Eesti metsade aastane juurdekasv on seitse tihumeetrit hektari kohta või rohkem, nagu SMI (statistiline metsainventuur) seda teeb, siis ma küsin vastu: näidake mulle saja-aastast metsa, kust saame puitu 700 tihumeetrit hektari kohta. Meenutuseks olgu siinkohal öeldud, et Eesti metsandus põhineb lageraie majandusel (80 protsenti kogu raiest) ning et vahekasutusel on omad piirid.

Ehkki keskkonnaagentuurist ja RMK-st on kostnud häáli, et raiemahtu õigustades ei ole juurdekasv kohane kriteerium ja parem viis oleks raiemahtu arvutada pindala alusel, kuuleme avalikkuses ikka korratavat mantrat, et meie raie jääb juurdekas-

vule alla. Kui meil on jämedates joontes kaks miljonit hektarit metsa, oleks loogiline raiuda üks protsent aastas ehk umbes 20 000 hektarit. Kui lageraie pindala on 40 000 hektarit, siis ilmselgelt ületab see metsade taastumisvõime.

Võib tõesti väita, et metsamaa pindala on maakatastri andmetel tunduvalt suurem kui näiteks esimese maailmasõja ajal. Meil on ka korduvalt olnud ajajärke, kus metsa on olnud praegusest tunduvalt vähem, aga ka rohkem.

Kõigepealt peab ütleva, et metsa pindala on maakasutuse, mitte metsanduse probleem. Võib ju väita, et võrreldes Eesti Vabariigi algusega on praegune metsamaa pindala kaks korda suurem, ent sel juhul on võrreldud eri asju: metsamaa määrat-

Kui meil on jämedates joontes kaks miljonit hektarit metsa, oleks loogiline raiuda üks protsent aastas ehk umbes 20 000 hektarit.

lemise alused maakatastris toona ja praegu ei ole võrreldavad. Esimesed adekvaatsed andmed metsade leviku kohta pärinevad 1939. aasta põllumajandusloendusest ja selle järgi võib hinnata, et nüüdseks on metsapindala suurenenud 1,4 korda.

Kogu 20. sajandi vältel raiuti Eestis metsa keskmiselt umbes kolme miljoni tihumeetri jagu aastas. Kui praegu olekski metsade pindala kaks korda suurem, siis kuus miljonit võiks ju olla aktsepteeritav. Aga 12 miljonit tihumeetrit viitab selgelt üleraietele.

Mets jaguneb riigi- ja eraomanduse vahel. Suurema raie nõudjad on tihti just eraomanikud, sest omanikul peab ju olema õigus oma mets maha saagida.

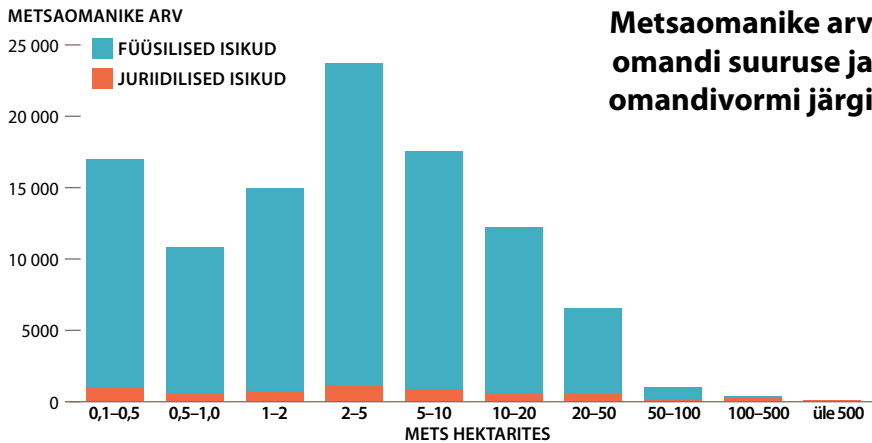
Sageli peetakse poliitiliselt ebakorrektselt erametsast üldse kriitiliselt kõnelelda, sest nõukogudeaegne suhtumine eraomandisse on veel liiga värske.

Võttes siiski selle riski, tuleb alustada sellest, et meie mets jaguneb umbkaudu pooleks: pool on riigi- ja pool eraomand, aga riik raiub oma poolelt kolmandiku ja eraomanik oma poolelt kaks kolmandikku kogu raiemahust. Samas ei tähenda see seda, et riik oma metsa jätkusuutlikult majandaks.

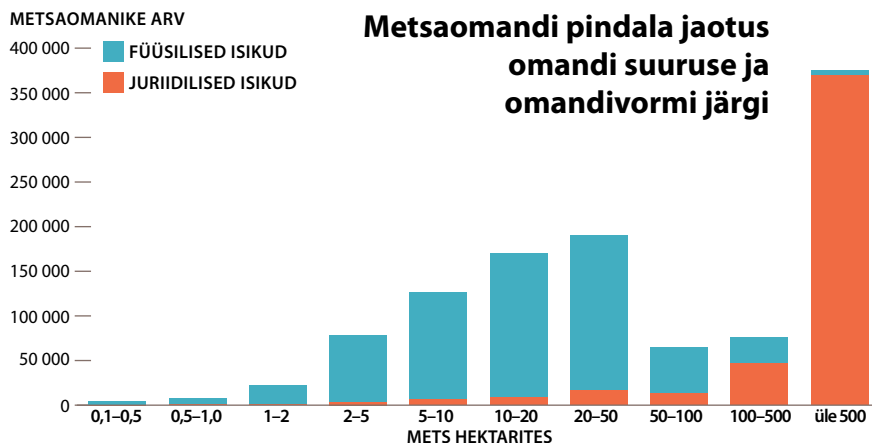
Metsanduse uue aja narratiivi loomine algas 1990. aastatel, kui tollane õiguskantsler Eerik-Juhan Truuväli võttis põhiseaduse tõlgendamisel selge seisukoha, tõstes esile eraomanduse „pühaduse ja puutumatus“, mille metsandussektor kiiresti üles korjas. Teine metsaseadus, mis 1999. aastal jõustus, põhinebki sellel, et eraomandile raienormi ei kehtestata ning raietsused tehakse üksikpuistu tasandil.

Õigus metsa osta, müüa, vahetada, pärandada jne muudab metsa kahtlemata eraomandis olevaks kinnisasjaks. Teine metsaomaniku võõrandamatu õigus on kahtlemata õigus tema omandis olevalt kinnisasjalt teenitud viljale. Tekib küsimus, mis on metsa vili? Kas kogu maal kasvav puit? Või metsakeskkond? Ilmselt nõustume, et see vili on metsa tootlus, ja kui ütleva, et omanikul on võõrandamatu õigus oma kinnisasjalt teenitud viljale, siis oleks loogiline, et kogu ühiskond igati aktsepteerib raiet juurdekasvu piirides.

Lembit Maamets on sündinud 22. detsembril 1957 Tartus. Õppinud Tartu 2. keskkoolis, Luual ja EPA-s. Töötanud metsakorraldajana (1982–1991) ja Eesti metsakorralduskeskuse osakonnajuhatjana (1993–2003). Pärast riikliku metsakorraldussüsteemi kaotamist 2003. aastal asutas OÜ Metsakorralduse büroo, mida on juhtinud tänini. Edendanud ökoloogiliselt tasakaalustatud metsandust; Eesti FSC asutajaliige. Avaldanud rohkesti kirjutiisi metsandusest ja metsakorraldusest ning Eduard Schabaki olulise teose „Taksaatori märkmed“. Intervjuu ajend oli ettekanne „Raiemahud tänaste sündmuste valguses“, mille Lembit Maamets pidas 31. märtsil Eesti looduseuurijate seltsi üldkoosolekul.

92% metsaomanike üldarvust on kuni 20 ha väikemetsa omanikud, kelle keskmine metsaomand on 4 ha suurune

Metsaomanike jaotus metsamaade pindala järgi. Erametsade pindalast pool kuulub vaid 1,4% omanikele

Kui me ostame korteri, et kinnisvaralt teenida, siis me ju ei võta parketti üles ega lõika torusid välja, vaid teenime tulu korteri väljäuürimisest. Miks me siis metsas hävitame selle, mis meile pikka aega kasumit toodab? Nii ongi selle uue narratiivi aluseks eraomandi vulgaarne tõlgendus, millega püütakse varjata metsaäri räigemalt poolt, kus põhieesmärk on raiuda kõike iga hinna eest ja kinnistu kinnistu järel. Meenutuseks: metsamaa turu pindala käive on pikka aega olnud umbes 40 000 – 50 000 hektarit aastas.

Kui vaatame metsaomanike koosseisu, tuleb välja, et kaks kolmandiku kogu erametsadest on 7,7 protsendi omanike käes. Kui niinimetatud metsasõjas räägime eraomanike õigustest, siis mõtleme seda 92 protsendi omanikest, kelle käes on ainult

kolmandik erametsadest ja kelle keskmine metsapindala on neli hektarit. Seega, kirglikud vaidlused selle üle, kas raielangi suurus võiks olla viis või seitse hektarit, ei puuduta tegelikult valdavat osa erametsaomanikest ehk ühiskonda lõhkuva metsasõja üks pool esindab tegelikult väga väikest gruppi metsaturul aktiivselt sekkendajaid, kelle õiguste eest valjul häälel võideldakse. Kui Rootsi suure metsakontserni juht peab Eestis ettekande, kutsudes meie metsaomanikke võitlema oma „õiguste ja vabaduste“ eest, siis tuleb mõista, et nende demokraatlike loosungite taga on tegelikult mure, kuidas tagada saetööstusele puiduvood.

Kas SMI kohta saab väita, et see on meil valel alustel? Selle üht autorit Priit Kohavat mäletan hästi, ta oli väga aus inimene, ei tahaks

uskuda ettekatsetud valetamise. Samas, loodusteaduses on tõlgendada väga lihtne, õigetele andmetele tuginedes saab väita mida tahes. Olin ka SMI juurutamise juures. Kui riik lõpetas teisel aastal finantseerimise, leidsime selleks muid vahendeid – olime suured entusiastid.

Kogu metsastatistikaga on see õnnetus, et andmete kogumise tsükkel on nii pikk, et saime kasutada keskmiselt viis aastat vanu andmeid. Võimalus saada igal aastal väga kiiresti ülevaade tegelikust seisust oli tohutu prioriteet.

Kui esimesed tulemused tulid, oli kõigil selge, et SMI näitab tegelikusest suuremat metsatagavara. Eesti metsade tagavara tõus 280 miljonilt 420 miljoni tihumeetrini oli paras üllatus. Tuli välja, et sama probleemiga on hädas ka teised riigid, kus samasugust metoodikat kasutati. Esialgu suhtusime asjasse rahulikult, sest eesmärk polnudki niivõrd absoluutarvud, kui võrd kiire võimalus tuvastada muutusi. Ent mida aeg edasi, seda enam kaldus vaekauss SMI kriitikal tava-metsakorralduse kriitikale ning SMI absoluutarve hakati käsitlema viimase tõena, kuigi must valgel oli näha, et lõppraiest saadavad puidukogused olid ikka sama suured kui vanasti.

SMI andmeid hakati politiseerima ja need võeti aluseks arengukavade koostamisel ja tulevikustsenaariumide kirjutamisel, ehkki needsamad kirjutajad teadsid suurepäraselt, millise blufiga tegu on.

Metsade suurte raiemahtude pool-dajad ja erametsade suuromanikud on väitnud, et tuleb kuulata vaid Eesti maärikooli (EPA) haridusega metsamehi, sest nemad teavad, kuidas asjad käivad. Olles ise TÜ haridusega bioloog ja taimkatte kaardistamisega päris palju tegele-nud ning teades hästi EPA metsatöös-tuslikku kallakut, on selline väide mind muigama ajanud.

(Naerab.) Mulle tegi nalja 1990. aastate alguses Leedu metsanduskon-verentsil kõlanud ühe Eesti teadlase mõte, et metsa võiks erastada vaid metsandusharidusega kodanikele.

Arutasime siis, et sel juhul saaks teid erastada ainult autojuhid ja kaevandusi kaevurid. Naiivsed leedukad võtsid seda üleskutset siiski tõsiselt ja jagasid oma metsnikele metsa viie hektari viisi. Järgmisel aastal oli kõik see mets maha raiutud – ei aita haridus midagi, kui nälg majas.

Ma ei taha Eesti metsateadust kuidagi halvustada, aga see on mõneti teisenenud. 1990. aastate alguses kadus õnnetuseks terve plejaad tõsiseid metsateadlasi-õppejõude: Lembit Muiste, Endel Pihelgas ja Erich Lõhmus, ning tekkis tühjus, mille mõju tunneme tänini. Meenub 1990. aastatel levinud ütlus: mitte metsamullateadust ei pea te õppima, vaid rootsi keelt ja puidukaubandust!

Viimasel ajal on palju räägitud peenpalgi kasutamisest. Ühelt poolt on arusaadav, et metsa kasvades algne tihe puistu hõreneb ja surevaid puid võiks vaheltkasutusena, harvendusraietega raiuda. Samas on Eestis rohkesti soostunud ja soometsi, kus tüved jäävadki peenikeseks. Nende raiumine on looduskaitse seisukohast põhjendamatu.

Küsimus ongi keeruline. Kui 1990. aastate alguses rajati meil esimene peenpalgile spetsialiseerunud saetööstus, siis tundus kõik väga kena: tollal oli palju keskealisi metsi, kust harvendusraietega tuli rohkesti puitu. Kuna meil tselluloositööstust pole, siis kuidagi tuli seda kasutada ning tollal oli see igati positiivne.

Seejärel tekkis töösturitel mõte, et kui me saame peenikest palki kasutada, milleks me seda üldse jämedaks kasvatame? Saame ju tunduvalt kiiremini. Seetõttu baseerub meie saetööstus peaaegu täielikult peenpalgil. See on ilus näide, kuidas vahend on muutunud eesmärgiks ning dikteerib lõpuks kogu metsade kasvutsükli pikkuse.

Samas on meil Lääne-Eestis endistele rohumaadele kasvanud lehtmetsa, mida Ida-Eesti metsadega harjunud inimesed õigeks metsaks ei peagi: lepikud ja saarikud

Kolleegidega Kesselaiul 2021. aastal: Alar Rääst, Arne Suu, Toomas Tulev ja Lembit Maamets

Tormi kasutati vaid üleraie õigustusena ja sinna otsa raiuti ka kõik korralised langid.

on rohkem nagu võsametsad. Mu meelest oleks seal pelletitööstusele toorainet päris palju.

Kui on vaja suuremaid raiemahte ja noorema metsa raiumist põhjendada, siis räägitakse meie tohututest hall-lepikutest, et ikka 50 miljonit tihumeetrit jne. Lepikuid ei keela ka praegu miski raiumast, ometi tehakse seda väga vähe.

Lepikute raiemaht on püsinud üsna muutumatu: tõuseb siis, kui tõuseb üldine raiemaht, ning langeb koos üldise raiemahuga. See tähendab, et leppa raiutakse peamiselt vaid kaasliigina hoolimata sellest, et viimasel 20 aastal on tormiliselt arenenud lokaalküte ja pelletitööstus.

Okaspuu mainimine tuletab meelde üraskid, eriti Suure Munamäe näitel. Ürask sööb kuused ära. Mida sellest arvata?

Ürask on ikka tagajärg, mitte põhjus. Üraskikahjustusi on viimasel aastatel tõepoolest rohkem, ent paanikaks

pole mu meelest põhjust. Kaitsealadel majandamiseks on omad reeglid ning ma ei näe põhjust sõna võtta, et kas sihtkaitsevööndis peaks üraskikahjustid tõrjuma või mitte.

Ootsipalu vanas metsas, kus kasvab maailma kõrgeim harilik mänd ja meie kõrgeim kuusk, mis küll kohe pärast avastamist ja avalikkuse suurt tähelepanu ära kuivas (*naerab*), on kogu puistu koosseisus kasvanud kuused praktiliselt kuivanud. Üraskite pidulauaks muutus see pärast möödunud suve suurt põuda, mis nõrgestas selle vana metsa vastupanuvõimet.

150 aastat pole kuusepuu kohta kuigi kõrge iga.

Jah, tean üht 280-aastast kuusikut, kuhu olen ikka tuttavaid vaatama viinud. See asub õnneks ühe metsi-semängu juures, tänu millele on ka tänaseni säilinud. 2001. aasta torm seda natuke rasis, aga puud püsivad üldiselt püsti. See on siis peaaegu viiekordne kuuse praegune raievanus, mis on vist juba vähenenud 60 aastani.

Üldiselt tuleb vist tõdeda, et Eesti kui metsase maa kuvand on hakanud kaduma. Alutagust peetakse

Lembit Maamets Brasiilias Manaus, säästva metsanduse sertifikaadi FSC (Forest Stewardship Council) üldkogul 2005

vahel kõige metsasemaks kohaks, kuid seal on vanu metsi säilinud kaitsealadel ja natuke ka väljaspool, aga tooni annavad ikka raiemikud või võsastunud raielangid.

Mul on maakodu Ida-Virumaal ja seega olen viimased 20 aastat jälginud sealsetes metsades toimunut. Kui mujal maailmas on torm metsas pigem õnnetus, siis meie „metsameestele“ lausa õnnistus. 2001. aasta tormi ajal hindasime tormikahjusid. Tollases Maidla metskonnas oli kahju seitsme aasta lank, kuid tegekkuses raiuti kaks korda rohkem. Tormi kasutati vaid üleraie õigustusena ja sinna otsa raiuti ka kõik korralised langid.

Mida siis metsanduses üldse uskuda?

Hea küsimus. Paljud inimesed ütlevad, et võite ju arvudega tõestada mida iganes, aga seda, mida ma näen, ei saa ümber lükata. Eks viimaste aastate tohutu surve raiuda kaitsealadel näitab samuti ilmset üleraiet – vahepeal välja arendatud võimsal metsatööstusel on toorme puudus. Arengukavaga lubatud aastane raie on 12–15 miljonit tihumeetrit, kusjuures, nagu nüüd on välja tulnud, ei taha keegi tunnista-

da, kuidas selline arv arengukavasse jõudis. Samas jäetakse ka täpsustamata, mida see arv endas konkreetselt sisaldab. Samamoodi võiks öelda, et mul on pangakontol miljon, jättes mainimata, kas jeene, dollareid või rublasid. Niiviisi ei tohiks asjad käia.

Kui diskussioonis raieringi pikkuse üle hakatakse kuulama metsakaupmeeste kõrval ka ökolooge, on võib olla lootust.

Metsasõja oluline koht on KAH-metsad (kõrgendatud avaliku huvi-ga metsad), sest need lähevad inimestele korda. Sageli on tegemist varasemate niinimetatud rohelise vööndi metsadega.

Jällegi, see on üleraie tagajärg. Seadusemuudatusega kaotati kaitsemetsad. Need on enamasti kompaktsed tükid asulate lähedal ja raieturve neile on RMK-l suur.

Näiteks Kurgja metsad, mis varem kuulusid suures osas maaeluministeeriumile. Need on küllaltki ühealised männikud, mida oleks saanud tasapisi aegjärksete raietega majandada.

Nüüd on need RMK valduses, vaadatakse kui eraldiseisvat majandusüksust, kus „küpsete“ metsade osakaal on väga suur. Klassikaliselt saaks seda 300 hektarit majandada nii, et aastalank oleks kolm hektarit. Arvan, et selle vastu polnuks ükski kohalik. Kui otsustatakse korraga maha raiuda sada hektarit, siis on vastuseis endast mõistetav.

Mis võiks olla metsasõja lahendus?

Arvan, et kõigepealt peaks lõpetama soovmõtlemine ja populism. Kui ühiskond mõistab, et taastuvaid loodusvarasid lihtsalt ei ole võimalik rohkem kasutada, kui loodus dikteerib, siis võib olla hakkab midagi muutuma. Kui diskussioonis raieringi pikkuse üle hakatakse kuulama metsakaupmeeste kõrval ka ökolooge, on võib olla lootust.

Mida RMK puhul saaks muuta?

Seda on ju ammu räägitud, et RMK on ebaõnnestunud projekt (*naerab*). Metsatööstus ja -kasvatus tuleks lahutada, need on orgaaniliselt vastandlikud huvid. Selgelt saavutab ülemvõimu see pool, kus liigub raha. Metsakasvatus on kulu, ja varumine on ju tulu.

Varem peeti metsanduse efektiivsuseks seda, kuidas võimalikult tõhusalt, seega väiksemate kuludega metsa tootmisvõimet ja saadava puidu kvaliteeti parandada, ent praegu mõistetakse selle all üksnes võimalust varuda võimalikult väiksemate kuludega võimalikult palju puitu. See on ainult üks näide selle kohta, kuidas uues narratiivis on klassikalised metsanduslikud terminid asendatud uue sisuga.

Kui palju sa praegu ise metsas käid, näiteks takseerimas?

Suhteliselt vähe, inimene ammen-dab ennast. Kui pikka aega tegeleda ühe asjaga, tekivad stambid, aju hakkab looma mingeid mudeleid ja kaob värskus. Siiski püüan ennast vormis hoida, lahendades kolleegidel tekkinud probleeme, mõõdistades huvitavaid metsakooslusi ja koostades vajalikke ekspertiise. ■